

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת צו ושבת הגדול, תשס"ז
מספר 697

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

תורת העולה: רציפות ותמורה במשכן

פרשת 'צו' חוזרת ומבארת את דיני הקרבנות, ושוב הקורא מתוודע לתורת העולה, המנחה, החטאת, האשם וזבח השלמים, לאחר שרק בפרשת 'ויקרא' קרא עליהם. את החזרה הזו היטיב לבאר הרמב"ן בפירושו לתחילת פרשת 'צו': אמר הכתוב בפרשת ויקרא: 'דבר אל בני ישראל', כי שם יצוה בהבאת הקרבנות וישראל מביאים אותם. וכאן אמר: 'צו את אהרן', כי ידבר במעשה הקרבנות והכהנים יעשו אותם.

כלומר, הסיבה לחזרת התורה על רשימת הקרבנות היא הנמענים החדשים – הכוהנים, כשפרשת 'ויקרא' פונה לכל אדם מישראל המבקש להקריב קרבן.¹

הקרבן הראשון שדיניו מבוארים בפרשתנו הוא קרבן העולה (וכך ברשימת הקרבנות שבפרשת 'ויקרא'): "זאת תורת העולה" (ו:א). כמובן, על פי כותרת זו הקורא מצפה לפגוש בדיני העולה, כשם שבהמשך באים דיני המנחה תחת הכותרת "זאת תורת המנחה" (ז:ו); דיני החטאת תחת "זאת תורת החטאת" (ז:יח); דיני האשם לאחר "וזאת תורת האשם" (ז:א); ואף דיני זבח השלמים מיד לאחר "וזאת תורת זבח השלמים" (ז:יא). והנה בתורת העולה דומה שהכתוב מתעלם לחלוטין מדיני הקרבת עולה, ובמקום זאת הקורא מתוודע לדיני מזבח, ולשם דיוק: דיני פינוי המזבח בכלל בוקר ודיני האש שצריכה לדלוק על המזבח תמיד. מדוע דין פינוי המזבח (=תרומת הדשן) ודיני האש נזכרים כאן דווקא, ומדוע תחת כותרת הנראית מטעה: "תורת העולה"?

על מנת לעמוד על ייחודה של פרשייה קצרה זו יש לעיין תחילה בדינים המופיעים בה ובמשמעותם. דומני שיש לראות בפסוק הפותח כותרת כפולה: "הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר / ואש המזבח תוקד בו" (ו:ב). מוקד ראשון הוא הקרבת העולה (ככל הנראה תמיד של בין הערביים) במשך כל הלילה עד הבוקר, ומוקד אחר הוא האש היוקדת בלב המזבח.

שני המוקדים האלה מקבלים פירוט מיד: תחילה התורה מבארת כיצד יש לפנות את המזבח משאריות קרבן העולה בכל בוקר (ג-ד),³ ולאחר מכן את דין האש שעל גבי המזבח (ה-ו). נעניין תחילה במוקד הראשון – דין פינוי המזבח ("תרומת הדשן") הנחלק בכתוב לשני חלקים ברורים שאפשר להעמידם זה מול זה:

ולבש הכהן מְדוּ בַד וּמְכַנְסֵי בַד יִלְבֹּשׁ עַל בְּשֵׁרוֹ וְהָרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ ... עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ.	וּפִשֵׁט אֶת בְּגָדָיו וְלִבַּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מַחֲוֶה לְמַחְנֵה אֶל מְקוֹם טְהוֹר.
--	--

שני חלקי הצו הזה פותחים בלבישת בגדים: בתיאור הראשון על הכוהן ללבוש "מְדוּ בַד וּמְכַנְסֵי בַד", ואילו בתיאור השני עליו ללבוש "בגדים אחרים".⁴

¹ על יחס שתי הרשימות ראו בפירושו של רד"צ הופמן לויקרא (ירושלים תשי"ג, כרך א, עמ' יז-כד). לדעתו, רשימת הקרבנות שבפרשת צו ניתנה למשה עוד לפני הציווי על הקרבנות שבפרשת ויקרא.

² חלוקת הפרקים בפרשה זו (פרק חדש בקרבן האשם) מבלבלת ומטעה. אמנם יש פן מיוחד באשם של פרשת צו, אך אין זו החלוקה המקורית שבפרשה. היה ראוי להתחיל את הפרק החדש בקרבן זבח השלמים, שהוא קודשים קלים, שלא כקודמיו, שהם קודשי קודשים.

³ רש"י הדגיש (בפירושו לפרק ו:א) שדיני הקרבה אלו באו ללמד לא רק על קרבן העולה אלא על כל הקרבנות כולם, אולם רמב"ן על אתר חולק עליו.

⁴ חז"ל (בספרא על אתר) למדו מהלשון המיוחדת "מְדוּ בַד" שהכוהן צריך ללבוש בגדים המתאימים למידותיו. בבבלי (יומא כג ע"ב) יש דיון באלו בגדים יש להוציא את הדשן. ראו להלן.

לאחר דין לבישת הבגדים הכתוב עובר לצוות על פינוי הדשן: הפועל המשמש בפינוי הראשון הוא "והרים את הדשן", ואילו בפינוי השני משמש הפועל "והוציא את הדשן". לאחר דין הפינוי הכתוב מתאר את המקום שבו יש לשים את הדשן שפונה, ושוב יש הבדל בין שני הפינויים: בראשון – "ושמו אצל המזבח" (כלומר בצד המזבח),⁵ ובשני – "אל מחוץ למחנה", כלומר הדשן יוצא לגמרי מתחומי המשכן ומחנה ישראל.⁶

מהו היחס בין שני תיאורים אלו של פינוי המזבח? רש"י פירש בפס' ד' בעקבות חז"ל (תמיד פ"א, מ"ד ואילך): "והוציא את הדשן" – הצבור בתפוח כשהוא רבה ואין מקום למערכה, ... ואין זו חובה בכל יום, אבל התרומה חובה בכל יום. מפירוש זה עולה שלפנינו שני פינויים שאינם קשורים זה בזה בשום סוג של קשר או זיקה. יש חובה לתרום בכל יום מן הדשן שעל המזבח (הפינוי הראשון). פינוי זה אינו מביא לסילוק כל שאריות ההקרבה מאתמול, אלא מדובר בתרומה סמלית. את שאריות ההקרבה שלא הורמו מכנסים במרכז המזבח (=תפוח), וכשמקום זה מתמלא, מוציאים אותו אל מחוץ למחנה, וזהו הפינוי השני שבו עוסק הכתוב. תרומת הדשן (הפינוי הראשון) היא חובה, ואילו הוצאת הדשן (הפינוי השני) היא רשות, ויש לעשותה במידת הצורך.

דומה שהפירוש הפשוט ליחס בין שני הפינויים הוא פירושו של אברבנאל. לדעתו, הכתוב מתאר את פינוי הדשן בשני שלבים: בשלב הראשון הכוהן מפנה את הדשן מהמזבח עצמו ("מרים"), ועל כן עליו ללבוש בגדי כהונה,⁷ ושלב זה מסתיים "אצל המזבח". בשלב השני הכוהן מפנה את הדשן שכבר הורם ונמצא בצד המזבח אל מחוץ למחנה. מאחר שאינו בא במגע עם המזבח, הוא יכול ללבוש בגדים אחרים, ואולי אף ראוי שילבש בגדי חול, כדי שלא ילכלך את בגדי הכהונה שלו,⁸ או משום שהוא עומד לצאת אל מחוץ לתחומי המשכן והמחנה.⁹ בין שנפרש כרש"י בין שנלך בעקבות אברבנאל, ברור שעיקרו של הצו המובא כאן עוסק בתהליך פינוי הדשן מעל המזבח, שאותו יש לעשות מדי בוקר. מכאן הכתוב עובר לפרט את החלק השני שנזכר בכותרת תורת העולה – "ואש המזבח תוקד בו" (ו:ב). בשל ההפסקה שנוצרה עם תיאור פינוי הדשן, התורה שבה על ביטוי לשוני זה – "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה" (ו:ו) ואמנם מסגרת הציווי כאן ברורה בשל חזרה שלישית על ביטוי זה בסיומו של הצו: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ו:ו).¹¹ אם כן, זהו עיקרו של הצו – האש על המזבח צריכה לבעור ללא הפסק, יש להוסיף די עצים לשם כך, ויש לדאוג שהוספת העצים לא תכבה את האש ("ובער עליה הכהן עצים בפקר בפקר"). גם את העולה יש להקריב על גבי האש בלי לכבותה ("וערך עליה העולה") וכך בזבחי השלמים ("והקטיר עליה חלבי השלמים"). נושא המשפט בכל הציווי הזה הוא האש ("עליה" – על האש), ומסגרת הציווי מדגישה את תמידיות האש שוב! אם כן, אש ה' שירדה על המזבח ביום השמיני למילואים (ויק' ט:כד) לובתה בעצים חדשים מדי בוקר ולא פסקה מעולם.¹²

יש אפוא שני חלקים ל"תורת העולה": האחד מדגיש את פינוי המזבח בתחילת כל יום, והאחר מדגיש את רציפות האש. שני חלקים אלו של יחידה קטנה זו מגלמים בתוכם מתח בעבודת המשכן – מתח שבין רציפות לתמורה. האש הקבועה והיוקדת על המזבח אינה כבה לעולם ומבטאת רציפות של השראת שכינה, שתחילתה, כאמור, ביום השמיני למילואים. אבל בכל יום יש לפנות את המזבח משאריות היום הקודם, כלומר, בכל יום מתחדשת העבודה בעולם המשכן, וקרבת היום החדש דורשים מזבח נקי, התחלה חדשה.

המתח הנזכר מתפצל בין השראת השכינה מזה ובין עבודת האדם מזה, שהרי האש על המזבח האוכלת את הקרבנות מייצגת את השראת השכינה. רעיון זה נצחי וקבוע, ובאלוהות אין שינוי.¹³ אבל בשר הקרבנות שעל גבי המזבח מייצג את עמידת האדם מול קונו, ומתוך פרספקטיבה זו יש שינוי תמידי, יש תמורות המוכנות בזמניותו של האדם. בעמידת האדם מול קונו במשכן מצטלבים שני היבטים אלה, ואותה הפרשייה עצמה תלמד על פינוי המזבח ועל רציפות האש. ייתכן שמפגש זה מתממש בהוראת הברייתא: "מי שזכה בתרומת הדשן יזכה בסידור שני גזירי עצים" (בבלי יומא כח ע"א). עתה אפשר לשוב לשאלה שבה פתחנו – מדוע דינים אלו מופיעים תחת הכותרת: "זאת תורת העולה". הלוא נראה שזאת "תורת המזבח", וגם אם ראוי לפתוח בדינים אלו את פרשת צו, הרי נראה לכאורה שתורת העולה יוצאת נפסדת כשדינים אלו באים במקומה. אלא שכאמור, פרשת צו פונה אל הכהנים, לפיכך היא מתמקדת בעיקר בדיני אכילת הקרבן על ידי הכהנים: האם רק זכרי הכהונה יכולים לאכול מהקרבן (כך קודשי קודשים), או שמא גם בנותיו של הכוהן ואשתו

⁵ מיקום זה נזכר כבר בפרשת ויקרא, כמקום שאליו משליכים את מוראת עולת העוף (א:טז).

⁶ מקום זה נזכר בפרשת ויקרא בציווי שרפת החטאות הפנימיות (ד:ב).

⁷ "שאינן לעלות על המזבח בבגדי חול" (פירוש החזקוני על ו:ג).

⁸ כך מציע רמב"ן על אתר, שלא כפירוש רש"י (בעקבות הבבלי, יומא כג ע"ב), שסבור שהכתוב רומז לבגדים "פחותין מהם", אך עדיין מדובר בבגדי כהונה. בפרשנות החדשה מקובלת עמדת רמב"ן (למשל: P.J. Budd, *Leviticus*, NCBC, Grand Rapid 1996, p. 109; J.E. Hartley, *Leviticus*, WBC, Dallas 1998, p. 96.

J. Milgrom, *Leviticus 1-16*, AB, New York 1991, p. 385

⁹ צודק גם מילגרום (עמ' 387) שיש ערך בחזרה כדי להדגיש שבעת פינוי הדשן על הכוהן להיזהר מאוד לבל תכבה האש.

¹⁰ יושם לב להתפתחות שבציווי זה: א. ואש המזבח תוקד בו. ב. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. ג. אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה.

¹¹ מתוך פשטי המקראות נדמה שבזמן המסע היו מכבים את האש (במ' ד:יג), אולם חז"ל למדו: "לא תכבה" - אף במסעות. מה עושים לה, כופים עליה פסקתה" (ספרא, צו, פר' ב').

¹² פילון ראה זאת כמייצג את תורת האדם על חסד ה' שאינו פוסק: "מאחר שחסידי אלוקים זורמים בלא הרף כנחל איתן ולא אכזב, ובני אדם זוכים בהם יומם וליילה, אף הסמל לתורתם, הלהבה הקדושה, יבער ולא יכבה לעולם" (על החוקים, א', 285).

יכולות להצטרף לאכילה (כך קודשים קלים); האם על הכוהן לאכול את הקרבן במקום קדוש – בעזרה (כך בקודשי קודשים), או שמא אפשר לאכול במקום טהור בלבד (כדין קודשים קלים הנאכלים בכל ירושלים).¹⁴ אם כן, פרשת צו היא "פרשת אכילת הקרבנות", ומפורטים בה ציוויים הנוגעים לכוהנים בעניין זה: בתורת המנחה והחטאת נמסרים דיני אכילת בשר הקרבן שלא הוקטר על המזבח; ובתורת זבח השלמים נמסרים דיני האכילה הנוגעים לבעלים ודיני החזה והשוק הניתנים לכוהנים. ואולם יש קרבן אחד שאותו אין הכוהנים אוכלים כלל – קרבן העולה הנאכל כולו באש המזבח היוקדת בו. דומה שבזה טמונה התשובה לתהייתנו על שפרשיית "תורת העולה" עוסקת בדיני המזבח, שהרי המזבח הוא האוכל ולא הכוהנים, ולאכילה זו שני פנים: רציפות (אש התמיד) ותמורה (זמן האכילה המוגבל ליממה אחת).¹⁵

ד"ר יונתן גרוסמן
המחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

¹⁴ אני מתעלם כאן ממקום השחיטה, שגם לגביו הכתוב מבדיל בין קרבן הקרוי קודש קודשים (שחיטתו בצפון המזבח) ובין קודשים קלים (שניתן לשחטם בכל מקום בעזרה). ראו במשנת זבחים, פ"ה.

¹⁵ גם בשאר הקרבנות הסתייגות זו קיימת, ואין להקריב לאחר אותה יממה. יתרה מזו, אכילת הכוהנים נעשית בו זמנית עם אכילת המזבח, ועל כן גם על הכוהנים לאכול את חלקם בקרבן באותה יממה. שלמי נדר או נדבה חריגים בעניין זה וזוקקים דיון נפרד.